

Atlas der Neederlanden (5)

In *Geografie* januari 2011 schreef Jan Werner over de grootscheepse catalogisering, reiniging en restauratie van de atlas. Hij belicht in deze reeks enkele kaarten.

Groot Waterschap Woerden in negen bladen

Centraal in het Hollands-Utrechtse veengebied, tussen Maas en IJ, ligt het Groot Waterschap Woerden, dat mogelijk al in de 12^e eeuw begon met de coördinatie van het beheer van de gecompliceerde waterstaatshuishouding in de wijde omgeving rond de stad Woerden.

In die tijd waren de inklinking van het veen en de stijging van het water al in volle gang, met alle problemen van dien. Daar kwam bij dat het waterschap niet direct op zee kon afwateren, maar altijd met Rijnland en andere omliggende waterschappen te maken had. Bovendien betrof het zowel Hollands territorium als delen van het territorium van de bisschop van Utrecht. Daarom sloten de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht in 1226 een verdrag over de uitwatering en de bijbehorende verdeling van plichten. Bij Zwammerdam vervolgde het afgevoerde water van Woerden via Rijnland zijn weg zeewaarts. Die afvoer via Rijnland kostte Woerden geld, bijvoorbeeld voor het onderhoud van een deel van de doorstromingsopening

bij Zwammerdam en een van de spuisluizen naar het IJ.

Negen bladen

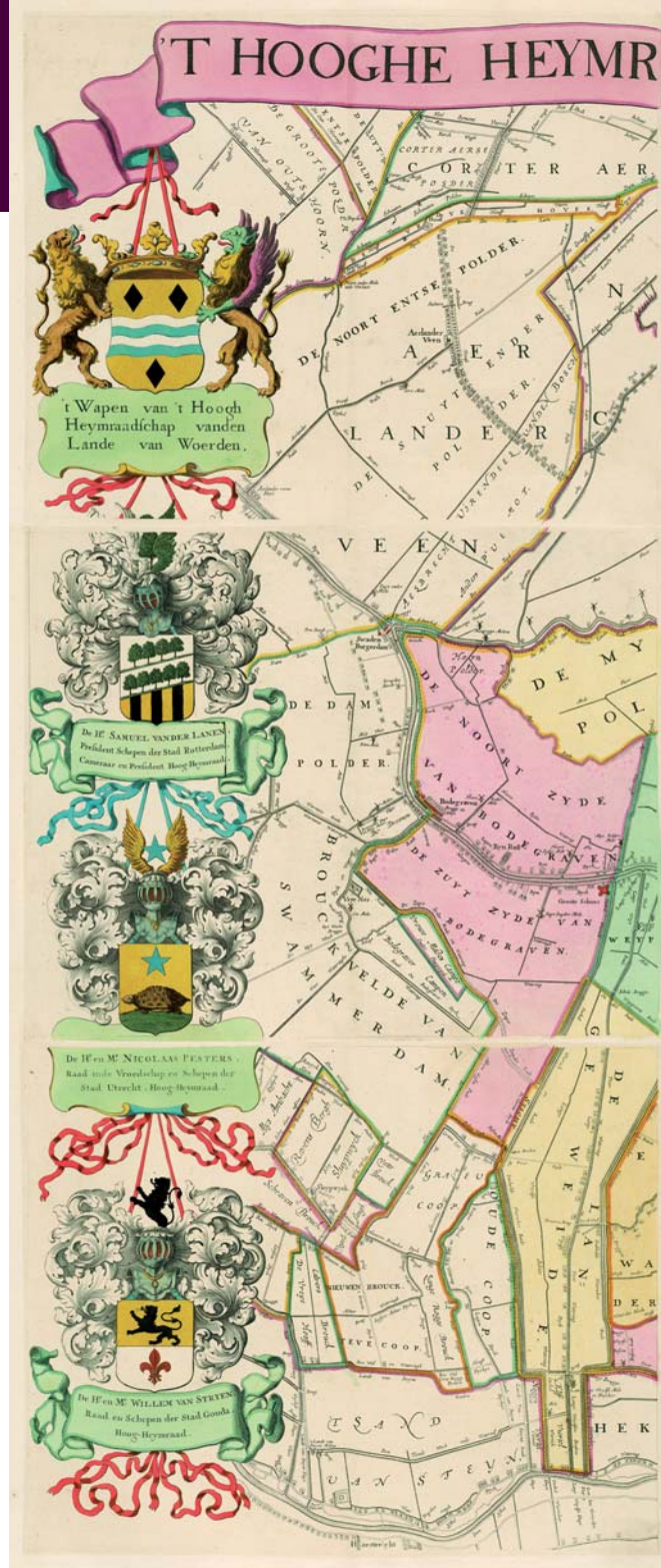
Om de waterschappen te besturen en beheren, waren kaarten onontbeerlijk. In het begin waren dat handschriftkaarten van kleinere eenheden, en later – voor het overzicht – ook van het hele gebied, in druk. Woerden miste de eerste ronde van karteringen in het tweede decennium van de 17^e eeuw, toen vader en zoon Van Berckenrode de waterschappen Rijnland, Delfland en Schieland in kaart brachten.

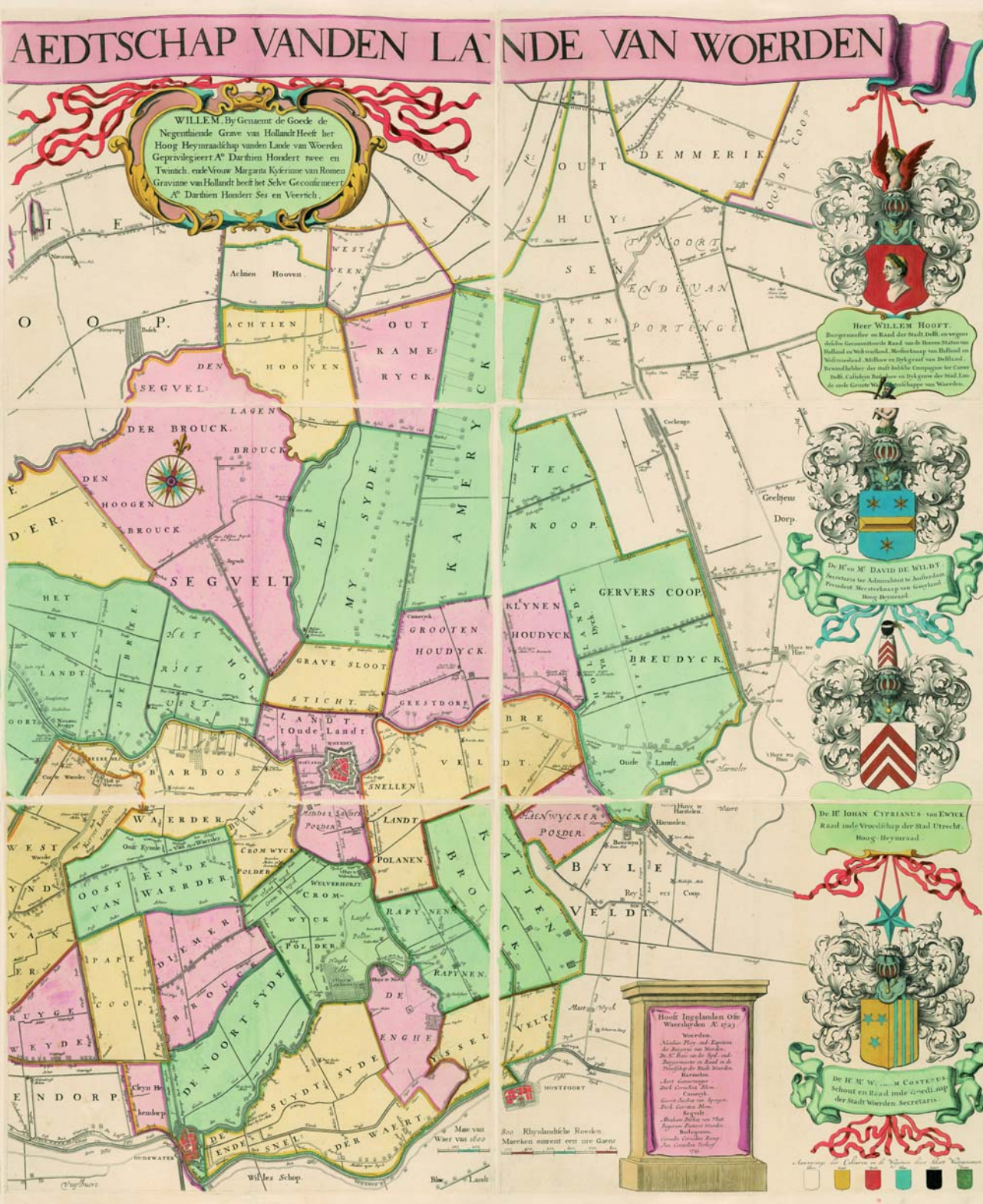
Pas in de tweede helft van de 17^e eeuw werd ook van Woerden een goede, grootschalige, gedrukte kaart vervaardigd. Het bestuur verstreekte de opdracht in 1670 aan de 'architekten Vinckebooms', de broers Johannes en Justus Vingboons. Zij waren geen echte landmeters, die de polderkaarten doorgaans maakten. Dat was ook niet nodig, zo benadrukte het bestuur, want de gebroeders Vingboons hoefden geen nieuwe metingen te verrichten. Ze moesten het beeld

van de oude kaart alleen corrigeren, aanvullen en graveren – uiteraard tegen geringere kosten. Als voorbeeld had men de in 1660 voltooide kaart van Schieland door Jan Jansz Stampioen voor ogen.

De makers baseerden hun kennis op een tegenwoordig niet meer traceerbare kaart die al omstreeks 1648-1649 gemaakt moet zijn door Lucas Dammasz de Hoij. Ook hadden ze de beschikking over de ge-

drukte, deels overlappende kaarten van aangrenzende waterschappen. De schaal van de kaart van Woerden is met 1:17.000 wel ruim anderhalf keer zo groot als die van bijvoorbeeld Rijnland. Daardoor waren er toch nog negen bladen nodig om dit relatief bescheiden poldergebied weer te geven. Het feitelijke gebied wordt op de kaart geflankeerd door de gebruikelijke kolommen met wapens, en er staat een forse kop-

't Hooghe Heymraedtschap vanden Lande van Woerden, vervaardigd door Johannes, Justus en Davidt Vingboons. Uitgegeven door Andries de Leth, Amsterdam, 1723. Schaal circa 1:17.000, 1 kaart in 9 bladen, kopergravure, handgekleurd; elk blad 40,5 x 50,5 cm, samen 121,5 x 151,5 cm. Met wapens van het Hoogheemraedtschap, Willem Hooft, Samuel van der Lanen, Davidt de Wildt, Nicolaas Pesters, Willem van Stryen, Johan Cyprianus van Ewyck en Willem Costerus, en met lijst van 'Hooft ingelanden', 1723.

titel boven. Al met al werd het een wandkaart van ongeveer 122 x 152 cm. De grote koptitel weerspiegelt een zekere overwaardering van het waterschap door daaraan in plaats van 'Groot Waterschap' de hogere kwalificatie 't Hooghe Heymraedtschap' toe te kennen.

Diverse drukken

De kaart verscheen voor het eerst in 1671. Toen was Johannes Vingboons

net overleden. Zijn broer Justus heeft de kaart afgemaakt, met hulp van zijn broer David Vingboons. Er werden zes à acht keer herdrukken van vervaardigd. Het hier afgebeelde exemplaar is de vijfde druk uit 1723. De wijzigingen van de eerste tot en met de vierde druk zijn niet spectaculair. De vierde druk van Frederick de Wit (1690) vertoont wat aanpassingen in het kaartbeeld en vervanging van een aantal wapens. Tussen

1702 en 1705 werd de vesting van Woerden echter grondig vernieuwd. Die aanpassingen zijn verwerkt in de vijfde druk (1723). De correcties waren gebaseerd op kaartgegevens van de Utrechtse landmeter Justus van Broeckhuijsen. De wapens waren als altijd veranderlijk, maar middenboven bleef de verwijzing staan naar de oorsprong van het waterschap met de opmerking dat het in 1322 door graaf Willem III

van Holland werd opgericht en dat de officiële bekrachtiging daarvan plaatsvond in 1346 door zijn dochter Margaretha van Beieren.

Met deze vijfde, door Andries de Leth uitgegeven druk had graveur Daniël Stopendaal bemoeienis. De oplagen waren niet groot. Van deze versie werden er vijftig gedrukt. De laatste druk uit 1818 telde slechts tien exemplaren. •